

Algebra lineal

Tomeu Capó

1. Matrius

Una matriu és una disposició ordenada d'elements (números, funcions, etc ...) en files i columnes, tancada entre parèntesis, i que obeeix a certes regles o àlgebra. En la matriu

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} & \cdots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & \cdots & a_{2n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ a_{m1} & a_{m2} & a_{m3} & \cdots & a_{mn} \end{pmatrix}$$

els nombres a_{ij} s'anomenen elements de la mateixa. L'element a_{ij} pertany a la fila i i a la columna j . Aquesta matriu consta de m files i n columnes i, per aixó, és d'ordre $\ll m \times n \gg$ i s'anomena "matriu A ", o "matriu A $m \times n$ ", o bé "matriu $m \times n$ [a_{ij}]".

La condició necessària i suficient per a que dues matrius siguin iguals és que tinguin idèntics els seus elements corresponents; es a dir, una matriu ha d'esser copia exacta de l'altre per que siguin iguals.

2. Suma algebraica de matrius

Dues matrius del mateix ordre es poden sumar o restar, es a dir, son conformes respecte de la suma algebraica. La suma (resta) de dues matrius $m \times n$, $A = [a_{ij}]$ i $B = [b_{ij}]$ és una altre matriu C tal que els seus elements són la suma (resta) dels corresponents de A i B . Per tant, $\mathbf{A} \pm \mathbf{B} = [a_{ij} \pm b_{ij}]$.

Exemple 1: Si $A = \begin{pmatrix} 1 & 4 & 0 \\ 2 & 7 & 3 \end{pmatrix}$ i $B = \begin{pmatrix} 5 & 2 & 6 \\ 0 & 1 & 1 \end{pmatrix}$, la suma serà:

$$\mathbf{A} + \mathbf{B} = \begin{pmatrix} 1+5 & 4+2 & 0+6 \\ 2+0 & 7+1 & 3+1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 6 & 6 & 6 \\ 2 & 8 & 4 \end{pmatrix}$$

i la diferència:

$$\mathbf{A} - \mathbf{B} = \begin{pmatrix} -4 & 2 & -6 \\ 2 & 6 & 2 \end{pmatrix}$$

3. Producte de matrius

El producte $A B$, en aquest sentit, d'una matriu $A = (a_{11} \ a_{12} \ a_{13} \ \cdots \ a_{1m})$ d'ordre $1 \times m$, per un altre

matriu $B = \begin{pmatrix} b_{11} \\ b_{21} \\ b_{31} \\ \cdots \\ b_{m1} \end{pmatrix}$ d'ordre $m \times 1$, es un altre matriu C d'ordre 1×1 :

$$\mathbf{C} = (a_{11} \ a_{12} \ \cdots \ a_{1m}) \cdot \begin{pmatrix} b_{11} \\ b_{21} \\ \cdots \\ b_{m1} \end{pmatrix} = (a_{11}b_{11} + a_{12}b_{21} + \cdots + a_{1m}b_{m1}) = \left[\sum_{k=1}^m a_{1k}b_{k1} \right]$$

Com podem observar cada element de la fila s'ha multiplicat per el corresponent de la columna sumant a continuació els productes obtinguts. El producte de matrius es fa sempre multiplicant files per columnes.

Exemple 2:

$$(1 \ 3 \ 5) \cdot \begin{pmatrix} 2 \\ 4 \\ -2 \end{pmatrix} = [1 \cdot 2 + 3 \cdot 4 + 5 \cdot (-2)] = 4$$

El producte **A B**, en aquest sentit, d'una matriu $A = [a_{ij}]$ d'ordre $m \times s$, per un altre matriu $B = [b_{ij}]$ d'ordre $s \times n$, dona un altre matriu $C = [c_{ij}]$ d'ordre $m \times n$, sent:

$$c_{ij} = \sum_{k=1}^s a_{ik} b_{kj}, \quad i = 1, 2, \dots, m, \quad j = 1, 2, \dots, n$$

Exemple 3:

$$\begin{pmatrix} a_{11} & a_{21} \\ a_{21} & a_{22} \\ a_{31} & a_{32} \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} b_{11} & b_{21} \\ b_{21} & b_{22} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a_{11}b_{11} + a_{12}b_{21} & a_{11}b_{12} + a_{12}b_{22} \\ a_{21}b_{11} + a_{22}b_{21} & a_{21}b_{12} + a_{22}b_{22} \\ a_{31}b_{11} + a_{32}b_{21} & a_{31}b_{12} + a_{32}b_{22} \end{pmatrix}$$

Exemple 4:

$$\begin{pmatrix} 3 & 5 & -8 \\ 2 & 1 & 6 \\ 4 & -6 & 7 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} I_1 \\ I_2 \\ I_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3I_1 + 5I_2 - 8I_3 \\ 2I_1 + 1I_2 + 6I_3 \\ 4I_1 - 6I_2 + 7I_3 \end{pmatrix}$$

Exemple 5:

$$\begin{pmatrix} 5 & -3 \\ 4 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 8 & -2 & 6 \\ 7 & 0 & 9 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 5 \cdot 8 + (-3) \cdot 7 & 5 \cdot (-2) + (-3) \cdot 0 & 5 \cdot 6 + (-3) \cdot 9 \\ 4 \cdot 8 + 2 \cdot 7 & 4 \cdot (-2) + 2 \cdot 0 & 4 \cdot 6 + 2 \cdot 9 \end{pmatrix} \\ = \begin{pmatrix} 19 & -10 & 3 \\ 46 & -8 & 42 \end{pmatrix}$$

Les matrius anteriors A i B s'anomenen conformes respecte del producte, es a dir, per a que existeixi el producte **AB** és imprescindible que el número de files de B sigui igual al número de columnes de A . Aleshores, si A és una matriu 3×2 i B és una matriu 2×5 existeix el producte **AB**, però no existeix **BA**. Anàlogament, si D és una matriu 3×3 i E és 3×3 existeixen ambdós productes, **AB** i **BA**.

4. Inversió

En una ordenació qualsevol de números naturals existeix una inversió quan un número precedeix a un altre menor que ell.

Per exemple, en l'ordenació 123, el 3 precedeix al 2; per tant, existeix una inversió. En 321, el 3 precedeix al 2 i al 1, i el 2 precedeix al 1; hi ha, llavors tres inversions. En 4213, el 4 precedeix al 2, al 1 i al 3, i el 2 precedeix al 1; la ordenació té 4 inversions. En 3421, el 3 precedeix al 2 i al 1, el 4 precedeix al 2 i al 1 i el 2 precedeix al 1; la ordenació té 5 inversions.

5. Determinant d'una matriu quadrada

Considerem una matriu quadrada de ordre n ,

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} & \cdots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & \cdots & a_{2n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ a_{n1} & a_{n2} & a_{n3} & \cdots & a_{nn} \end{pmatrix}$$

i formem tots els productes de la forma $a_{1j_1} a_{2j_2} \cdots a_{nj_n}$, de manera que sols existeixqui en ells un element de cada fila i un altre de cada columna. Observis que en l'ordre del primer subíndex és, per conveniència, $1, 2, \dots, n$, raó per la qual l'ordre $j_1, j_2, \dots, j_n$ del segon subíndex serà una de les $n!$ permutacions del nombres $1, 2, \dots, n$. A més, associam un signe, + o -, a cada producte, segons el nombre de inversions de la permutació dels segons subíndex sigui parell o imparell, repectivament.

En aquestes condicions, el determinant d'una matriu quadrada A d'ordre n , que s'escriu $|A|$, és el polinòmi que resulta al sumar els $n!$ productes distints, cadascun amb el seu signe, que es poren formar amb els elements de A . El determinant d'una matriu quadrada d'ordre n s'anomena determinant d'ordre n .

Exemple 6:

$$\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{vmatrix} = a_{11} a_{22} - a_{12} a_{21}$$

Exemple 7:

$$\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} = a_{11} a_{22} a_{33} - a_{11} a_{23} a_{32} - a_{12} a_{21} a_{33} + a_{12} a_{23} a_{31} + a_{13} a_{21} a_{31} - a_{13} a_{22} a_{31}$$

6. Menor complementari i adjunt d'un element

El menor complementari d'un element a_{ij} d'un determinant d'ordre n és el determinant d'ordre $(n - 1)$, que s'obté suprimint la fila i i la columna j a la que pertany l'element. El menor complementari d'un element a_{ij} ho escriurem de la següent forma $|M_{ij}|$. El menor complementari amb el seu signe, $(-1)^{i+j} |M_{ij}|$, s'anomena adjunt de a_{ij} i s'escriu Δ_{ij} .

Exemple 8: En el determinant de tercer ordre $|A| = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix}$,

$$|M_{23}| = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{31} & a_{32} \end{vmatrix} \text{ i } \Delta_{23} = (-1)^{2+3} \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{31} & a_{32} \end{vmatrix} = - \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{31} & a_{32} \end{vmatrix}$$

7. Desenvolupament d'un determinant pels elements d'una línia

El valor d'un determinant $|A|$ d'ordre n és la suma algebraica dels n productes que s'obtenen multipllicant cada element d'una línia qualsevol (fila o columna) per el seu adjunt corresponent. Es a dir,

$$\begin{aligned} |A| &= \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} = a_{12} \Delta_{12} + a_{22} \Delta_{22} + a_{32} \Delta_{32} \\ &= - a_{12} \begin{vmatrix} a_{21} & a_{23} \\ a_{31} & a_{33} \end{vmatrix} + a_{22} \begin{vmatrix} a_{11} & a_{13} \\ a_{31} & a_{33} \end{vmatrix} - a_{32} \begin{vmatrix} a_{11} & a_{13} \\ a_{21} & a_{23} \end{vmatrix} \end{aligned}$$

és el desenvolupament de $|A|$ pels elements de la segona columna.

Exemple 9:

$$\begin{vmatrix} 1 & 4 & 7 \\ 2 & 1 & -6 \\ 3 & 5 & 0 \end{vmatrix} = 3 \begin{vmatrix} 4 & 7 \\ 1 & -6 \end{vmatrix} - 5 \begin{vmatrix} 1 & 7 \\ 2 & -6 \end{vmatrix} + 0 \begin{vmatrix} 1 & 4 \\ 2 & 1 \end{vmatrix} \\ = 3 [4(-6) - 7(1)] - 5 [1(-6) - 7(2)] + 0 = 7$$

Exemple 10:

$$\begin{vmatrix} 3 & 5 & 8 \\ 1 & 0 & 2 \\ 4 & 0 & 3 \end{vmatrix} = -5 \begin{vmatrix} 1 & 2 \\ 4 & 3 \end{vmatrix} = -5 [1(3) - 2(4)] = 25$$

Exemple 11:

$$\begin{vmatrix} 4 & 7 & -2 \\ 0 & 5 & 0 \\ 8 & 2 & -3 \end{vmatrix} = 5 \begin{vmatrix} 4 & -2 \\ 8 & -3 \end{vmatrix} = 5 [4(-3) - 2(8)] = 20$$

8. Propietats dels determinants

1. Si un determinant té dues línies iguals, aleshores és nul. Per exemple,

$$\begin{vmatrix} 1 & 8 & 1 \\ -4 & 2 & -4 \\ 6 & 1 & 6 \end{vmatrix} = 0$$

2. Multiplicant els elements d'una línia per un nombre k , el determinant queda multiplicat per k . Per exemple,

$$2 \begin{vmatrix} 3 & -4 & 2 \\ -1 & 5 & 0 \\ 2 & 6 & 7 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 6 & -8 & 4 \\ -1 & 5 & 0 \\ 2 & 6 & 7 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 3 & -4 & 4 \\ -1 & 5 & 0 \\ 2 & 6 & 14 \end{vmatrix}$$

3. Permutant dues línies d'un determinant, aquest canvia de signe. Per exemple,

$$\begin{vmatrix} 1 & 4 & 7 \\ -2 & 5 & 8 \\ 3 & -6 & 9 \end{vmatrix} = - \begin{vmatrix} 4 & 1 & 7 \\ 5 & -2 & 8 \\ -6 & 3 & 9 \end{vmatrix} = - \begin{vmatrix} 3 & -6 & 9 \\ -2 & 5 & 8 \\ 1 & 4 & 7 \end{vmatrix}$$

4. Si cada element d'una línia és suma de dos o més nombres, el determinant es pot expressar mitjançant la suma de dos o més determinants. Per exemple,

$$\begin{vmatrix} 3 & -7 & 5 \\ 2 & 4 & -5 \\ 1 & 6 & 8 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 3 & -9+2 & 5 \\ 2 & 4+0 & -5 \\ 1 & 8-2 & 8 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 3 & -9 & 5 \\ 2 & 4 & -5 \\ 1 & 8 & 8 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 3 & 2 & 5 \\ 2 & 0 & -5 \\ 1 & -2 & 8 \end{vmatrix}$$

5. Si als elements d'una línia se l'hi afageixen els d'un altre multiplicats per una constant k , el valor del determinant no varia. Per exemple,

$$\begin{vmatrix} 1 & 9 & -3 \\ 4 & 6 & -2 \\ -3 & 1 & 5 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 1 & 9+3(-3) & -3 \\ 4 & 6+3(-2) & -2 \\ -3 & 1+3(5) & 5 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 1 & 0 & -3 \\ 4 & 0 & -2 \\ -3 & 16 & 5 \end{vmatrix}$$

9. Solució dels sistemes d'equacions lineals per determinants: Regla de Cramer

El sistema de tres equacions lineals amb tres incògnites x_1, x_2, x_3 ,

$$\begin{aligned} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3 &= k_1 \\ a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + a_{23}x_3 &= k_2 \\ a_{31}x_1 + a_{32}x_2 + a_{33}x_3 &= k_3 \end{aligned}$$

es pot escriure de la forma matricial

$$\begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} k_1 \\ k_2 \\ k_3 \end{pmatrix}$$

Si multiplicam cada element de la primera columna per x_1 , el valor numèric del determinant dels coeficients Δ_a queda multiplicat per x_1 (Per la propietat 2).

$$\Delta_a = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} \quad \text{i} \quad x_1 \Delta_a = \begin{vmatrix} a_{11}x_1 & a_{12} & a_{13} \\ a_{21}x_1 & a_{22} & a_{23} \\ a_{31}x_1 & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix}$$

Sumem a cada element de la primera columna l'element corresponent de la segona multiplicat per x_2 , i el de la tercera multiplicat per x_3 (Propietat 5). Llavors,

$$x_1 \Delta_a = \begin{vmatrix} (a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3) & a_{12} & a_{13} \\ (a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + a_{23}x_3) & a_{22} & a_{23} \\ (a_{31}x_1 + a_{32}x_2 + a_{33}x_3) & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} k_1 & a_{12} & a_{13} \\ k_2 & a_{22} & a_{23} \\ k_3 & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix}$$

o bé

$$x_1 = \frac{\begin{vmatrix} k_1 & a_{12} & a_{13} \\ k_2 & a_{22} & a_{23} \\ k_3 & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix}}{\Delta_a}$$

sempre que $\Delta_a \neq 0$. Anàlogament,

$$x_2 = \frac{\begin{vmatrix} a_{11} & k_1 & a_{13} \\ a_{21} & k_2 & a_{23} \\ a_{31} & k_3 & a_{33} \end{vmatrix}}{\Delta_a} \quad x_3 = \frac{\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & k_1 \\ a_{21} & a_{22} & k_2 \\ a_{31} & a_{32} & k_3 \end{vmatrix}}{\Delta_a}$$

Aquest mètode de resolució s'anomena *Regla de Cramer* i es pot aplicar a qualsevol sistema de n equacions lineals amb n incògnites sempre que el determinant dels coeficients sigui diferent de zero.